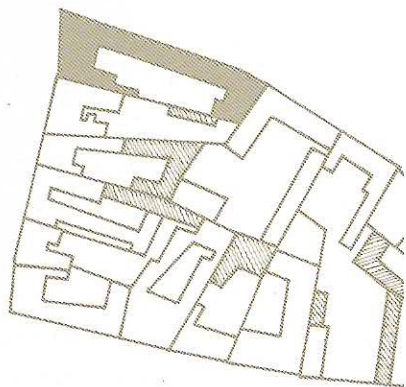

Pilies g. 8/1

POSESIJA 143

Namas stovi pietinėje Pilies ir Bernardinų gatvių sandūros pusėje. Istorinių tyrimų duomenys rodo, kad didesnės statybos šiame kvartale galėjo vykti jau XIV a. pradžioje. Kiek galima spręsti iš kvartalo užstatymo raidos, šioje vietoje namas tikriausiai stovėjo jau XIV a. pabaigoje.

Kapitulos namas

G. Brauno atlaso Vilniaus plane šioje vietoje pavaizduoti mūriniai namai, tačiau Vilniaus magistrato kronikinės knygos įrašai kelia abejonių. 1575 m. aprašant kaimyninėje 142 posesijoje stovėjusio mūrinio namo vietą, nurodoma, kad aptariamame sklype (143 posesijoje) stovi Marijos Magdalietės prieglaudos namas. (277, 62-63) Įrašė vartojamas žodis „namas“, o ne „mūrinis namas“, vadinasi, kalbama apie medinį namą. Namas pavaldus kapitulos jurisdikcijai.

XVI a. pabaigoje šiame Vilniaus Katedros kapitulai priklausančiame name gyveno auksakalys Andrius Riba. Jis dirbo Katedros kapitulai. Kapitulos aktuose įrašyta, kad 1571 m. Katedros patarnautoja Ona Gabrieliūtė su savo tėvais apskundė A. Ribą, kad šis vos pusmečiui po žmonos mirties praėjus kėsinosi į jos garbę. Apskūstasis prisiekė esąs nekaltas. (105, 962) Kita žinia apie šį namą išlikusi 1557 m. dokumente po keleto dešimtmečių „šešėlinio“ laikotarpio. Greičiausiai visą šį laiką pastatas priklausė Marijos Magdalietės bažnyčios prieglaudai, kuri išsilaikė nuomodama jį amatininkams.

1557 m. dokumente savininku nurodytas balnius Albertas Selatoris. Miestiečio amato pavadinimas tapo jam pavarde, ją paveldėjo amatininko vaikai. Albertas Balnius, kapitulai mokėdamas žemės mokesčius, namą valdė beveik iki XVI a. pabaigos, jis minimas 1573 m. dokumente. (573, 4) XVII a. pradžios dokumentuose randame Vaitiekaus Balniaus, greičiausiai Alberto Balniaus sūnaus, vardą. Jis 1569—1604 m. kapitulai moka už namą ir žemės mokesť. (574, 3) Per 1589 m. marą kapitula V. Balniui trečdaliu sumažino nuomą. Vis dėlto maro epidemija įveikė ir V. Balnių. Jis apie 1602 m. mirė, palikdamas du vaikus. 1603 m. šiame name gyveno Simonas Balnius. Jis nuolat minimas 1609—1625 m. dokumentuose. (582, 31) Namą tuo metu jau mūrinis.

Miesto kronikinėje knygoje nurodoma, kad 1609 m. namas taip pat priklausė ir Reginai Dygonienei. (277, 64) 1614 m. Vilniaus miesto kronikinėje knygoje nurodoma, kad namas priklausė Vilniaus Katedros kapitulai.

1623 m. minimi name gyvenę kilmingasis Matas Kantis, Dorotėja Bogdanovna ir Simonas Kupcovičius. (504, 449) 1626 m. prepozitas Jonas Karolis Bialozaras Simono Balniaus namą perduoda Jonui Kančiui. (505, 12) 1634 m. jį valdė arkidiakonas Jonas Daugėla Zaviša. (277, 66)

Keitėsi ne tik laikini pastato savininkai, keitėsi ir pats namas. Anot B. Jachimavičiaus, per 1748 m. gaisrą sudegė didelis mūrinis Livonijos vyskupo Puzynos namas. Po gaisro šis didelis tuomet dviaukštis pastatas netrukus atstatomas, o 1800 m. jau valdant kanauninkui Antanui Kruševskiui perstatomas ir paaukštintas iki trijų aukštų. (568, 2) Per rekonstrukciją fasadai įgijo klasicistinių formų ir iki mūsų dienų mažai tepasikeitė.

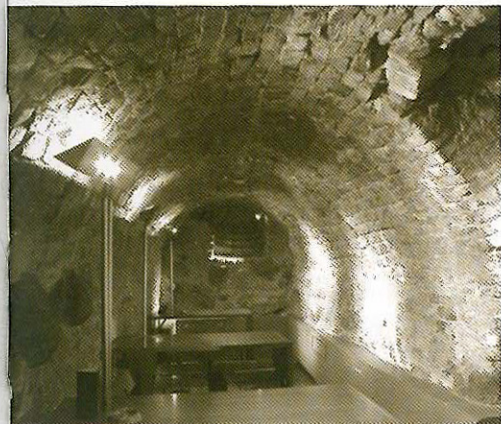
1806 m. name buvo 20 didelių ir devyni maži kambariai, kieme — ark-

~ Pilies gatvės 8/1 namo fasado dalis,
2005 m.

~ Pirmo aukšto ir rūsio skliautai, 2004 m.

lidė ir daržinė. (284) Jis išnuomotas. Čia gyveno mūrininkas Laurynas Sienkovskis, nuo 1811 m. pirmą aukštą išsinuomojo vaistininkas Jonas Zeidleris. (519, 32) 1810 m. spalio 17 d. kapitulos aktuose įrašyta, kad name apgyvendinti rusų kareiviai, pritrūkę kuro, sudegino stalus ir kitus baldus. (69, 422) Karo metais namas pertvarkytas, nes 1812 m. įvertinimo akte nurodyta mažiau gyvenamų kambarių, bet atsirado didelė arklidė.

Mirus kanauninkui Antanui Kruševskiui, kapitula namą 1820 m. perdavė prelatui Stanislovui Bogušui Siestžencevičiui. Namo remontas pareikalavo didelių sąnaudų. Perdirbtas jo vidus, įstatyti nauji langai, sumūrytos baltų koklių krosnys, įrengti nauji laiptai. Pirmame aukšte įkurdinta užėiga. (68, 339)

1829 m. sudarytas *mūrinio namo Pilies g. 143, iki mirties valdomo metropolitito, kaip Vilniaus Katedros dekanı prelato*, aprašas. (549, 1-5) Jame sakoma: už vartų dešinėje pusėje cukrainės savininko Jono Šulco butas, kuriame jis gyvena nuo 1820 m. Dviejų kambarių butą šildo didelė koklių krosnis. Šalia Šulco buto, nuomojamos patalpos, cukrainė ir cukrainės „laboratorija“ saldumynams kepti. Viename cukrainės kambaryje įtaisytas skardinis ventiliatorius. Šulco butui priklausė dalis rūsių. Vartų kairėje pusėje — Malinovskio smuklė. XIX a. kapitulos nariai visiškai nebesilaikė senų draudimų laikyti smukles. (69, 212) Malinovskiui taip pat priklausė dviejų pereinamų kambarių butas ir trys rūšiai, vienas jų didelis. Rūšiai turėjo langus į Pilies ir Bernardinų gatves. Galimas daiktas, kad rūsiuose buvo ne tik laikomos gėrimų atsargos, bet ir aptarnaujami smuklės lankytojai. Dar vieną dviejų pereinamų kambarių butą pagrindiniame korpuse nuomojo Bohuševičius. Kieme, rūsių kairėje, minimas *markgrafo butas, arba šeimininė*, kurioje stovėjo švedišku koklių krosnis. Namo kiemas buvo grįstas, o šulinyje įtaisytas siurblys. Lauko laiptais pakilus į antrą aukštą patenkama į keturių kambarių butą, šildomą baltų švedišku koklių krosnimis. Buto grindys iš plokščių ir storlenčių. Šį butą nuomojo Universiteto studentas V. Žilinskis. Gretimą vieno kambario butą su židiniu ant rame aukšte nuomojo V. Zablockis.

Puošniausia patalpa antrame aukšte — salė, šildoma baltų švedišku koklių krosnimi su židinėliu. Salės grindys vaškuotų plokščių, sienos meniškai dekoruotos istoriniais siužetais. Buvo dar viena salė, svečių kambarys, miegamoji niša. Namas gana prabangus.

1827—1830 m. namą valdė vyskupas Andrius Klangevičius. (528) Nuo 1837 m. jame gyveno Vilniaus vyskupijos valdytojas Adomas Krasinskis su šeimynykščiais, buvo įsikūrusi Romos katalikų dvasinė konsistorija, Vilniaus vyskupijos kanceliarija ir archyvas. 1837 m. keturis šio namo pirmo aukšto kambarius nuomojosi žinomas Vilniaus spaustuvininkas Juozapas Zavadzkius. (251, 68) Vartų dešinėje kurį laiką veikė iš Šv. Jono gatvės perkeltas J. Zavadzkius knygyvas, tačiau, kapitulai prireikus patalpų, knygyvui teko persikelti į kitas patalpas Pilies gatvėje, posesija 190. (255, 1587)

~ Vilniaus vyskupas
Jurgis Matulaitis, 1925 m.

~ Pijus XI (Ambrogio Damiano Achille
Ratti, 1857—1939).

~ Vilniaus vyskupas
Eduardas von Ropas, 1891 m.

Palaimintasis (beatifikuotas 1987 m.) Jurgis Matulaitis studijavo Kelcų ir Varšuvos seminarijose, Peterburgo dvasinėje akademijoje. Įgijo teologijos magistro laipsnį, 1908 m. išventintas į kunigus. Gavęs Romos leidimą atnaujinti marijonų ordiną, parašė naujus įstatus ir svarbiausia veiklos kryptimi numatė jaunimo auklėjimą ir misijas. 1911 m. išrinktas marijonų generolu. 1915 m. įkūrė marijonų vienuolyną Belanuose (Lenkija). 1918 m. į Marijampolę perkėlė ordino centrą, įkūrė lietuvišką Nekaltai Pradėtosis švč. Mergelės Marijos seserų vienuoliją, konsekruotas Vilniaus vyskupu. Vėliau paskirtas arkivyskupu. Pasisakė prieš šovinizmą, tautinį egoizmą.

Prieš 1863 m. pastatas rekonstruotas, tapo dar prabangesnis, iš 1863 m. įkainojimo akto matyti, kad jo vertė nuo 1829 m. išaugo beveik dvigubai. (254, 29)

1869 m. liepos 2 d. valdžiai uždarius Minsko dieceziją, šiame Vilniaus kapitulos name apsigyveno vyskupas Adomas Vaitkevičius ir gyveno čia iki mirties 1869 m. gruodžio 23 d. (528, 3-1) 1879 m. šiame name apgyvendintas Vilniaus vyskupas Karolis Hryneveckis, vėliau — Katedros prokuratorius kanauninkas A. Vaškevičius. 1890 m. jį pakeitė į Vilnių atvykęs Vilniaus vyskupas Antanas Pranciškus Andzejevičius. 1907 m. jau vyskupo barono Eduardo von Ropo namo kieme pagal architekto Stepono Siestžencevičiaus ir E. Dombrovskio projektą pristatytas vienaukštis flygelis, namas paremontuotas, permūrytos krosnys. (343) Sustiprėjus represijoms prieš kitataučius, caro administracija Eduardą von Ropą 1908 m. pašalino iš Vilniaus vyskupo posto ir iš Vilniaus iškėlė. Pastatą optavo kanauninkas Kazimieras Mykolas Michalkevičius. Jis 1910 m. pagal architekto ir darbų vykdytojo E. Dombrovskio projektą iškirto du langus į Bernardinų gatvę.

Po kanauninko K. M. Michalkevičiaus, 1918 m. išsikėlusio į gretimą Pilies g. 4 namą, valdą perėmė Vilniaus vyskupu pašventintas Jurgis Matulaitis. Pas vyskupą J. Matulaitį keletą dienų svečiavosi Vatikano kanauninkas apaštališkasis atstovas kurijai Achille Ratti, būsimasis popiežius Pijus XI. Kartu su J. Matulaičiu pirmame bute gyveno kunigas Juozapas Vaitkevičius, dvi virėjos Marija Mikšo ir Marijona Petkevičienė bei tarnas Andrius Mieciūnas. Pastarąjį lenkų administracija buvo areštavusi. Politiniais sumetimais J. Matulaitis buvo nuolat puolamas. Vilniaus vyskupijoje jam teko sunki dalia atkurti ir sustiprinti carų valdžios sugriautas vienuolijas. Nepaisydamas karo pavojų jis vizitavo 60 metų nelankytas parapijas. Jo vyskupavimo metais į katalikybę perėjo 7025 stačiatikiai, 98 pro-

Vilniuje vyskupas R. Jalbžychovskis pasireiškė kaip aktyvus okupacinės lenkų valdžios, siekiančios sunaikinti visa, kas lietuviška Vilniaus krašte, pagalbininkas. Lietuvius kunigus iškilijo į gudiškas parapijas, lenkus — į lietuviškas. Lietuviai klierikai negalėjo patekti į seminarijas, nes turėjo gauti ištikimybės liudijimą, kurio paprastai policija neišduodavo. Vaivados Bocianskio laikais, kai buvo uždarinėjamos lietuviškos mokyklos, katalikiškos draugijos, laikraščiai, o kunigai lietuviai buvo sodinami į kalėjimus, R. Jalbžychovskis ne tik negynė savo vyskupijos tikinčiųjų lietuvių, bet talkino valdžiai. Savo prolenkiškos veiklos nenutraukė ir Lietuvai atgavus Vilnių, tęsė vokiečiams okupavus Lietuvą. Vokiečių 1942 m. kovą ištremtas į marijonų vienuolyną Marijampolėje, slapta palaikė ryšius su lenkų kunigais Vilniuje, rašė skundus į Romą. Naujai paskirtam arkivyskupui Mečislovui Reiniui visaip stengėsi apsunskinti vyskupijos valdymą. Sovietams antrąkart okupavus Lietuvą jis kaip „nacių auka“ iškilmingai gražintas į Vilnių, tačiau netrukus repatrijo į Lenkiją, apsigyveno Baltstogėje, iš ten iki mirties valdė Lenkijai priklausiusią Vilniaus vyskupijos dalį.

testantai, 50 žydų. Jurgis Matulaitis laikėsi nuošalyje ir aukščiau politinių rietenų, teigdamas, kad jo partija — tai Kristus, siūlė blogį nugalėti gerumu, teigė už tiesą pasiryžęs mirti. Garsėjo kaip įtaigus pamokslininkas. Visą gyvenimą rūpinosi vargšais ir ypač našlaičiais. 1925 m. Lenkijos vyriausybei su Vatikanu sudarius Vilniaus vyskupijos lietuviams ir gudams katalikams nepalankų konkordatą, Jurgis Matulaitis Vilniaus vyskupo pareigų atsisakė.

Į namą įsikėlė naujas administratorius — arkivyskupas Romualdas Jalbžychovskis, uolus Vilniaus krašto lenkintojas. R. Jalbžychovskį, baigusį Peterburgo dvasinę akademiją, vyskupas Antanas Baranauskas 1902 m. pakvietė į Seinų kunigų seminariją dėstyti lotynų ir lenkų kalbų. Vėliau R. Jalbžychovskis mokė Šv. Rašto katechetikos, pedagogikos, iškalbos. Po 1908 m., nors kunigų seminarijai oficialiai vadovavo Blaževičius, R. Jalbžychovskis tapo tikroju jos šeimininku. Pirmiausia pertvarkė mokyimo programas, visur įvesdamas lenkų kalbą (anksčiau dėstyta tik pirmuose dviejuose kursuose). Seinų seminarijoje, anksčiau beveik lietuviškoje, R. Jalbžychovskis stiprino lenkišką dvasią, mirusių lietuvių profesorių vietoje skyrė lenkus, pakeitė klierikų priėmimo tvarką: pusę jų sudarė lenkai, pusę lietuviai. Sumaniai pasinaudojęs popiežiaus Pijaus X 1910 m. enciklika prieš modernizmą, klierikams uždraudė skaityti lietuviškus laikraščius, rašyti lietuviškai, visaip trukdė lietuviams patekti į Peterburgo dvasinę akademiją. Jo persekiotas ne vienas lietuvis turėjo pasitraukti iš Seinų seminarijos.

Pirmojo pasaulinio karo metais Minske dalyvavo lenkų pabėgėlių komiteto veikloje — steigė prieglaudą, amatų mokyklą, rūpinosi šalpa. Karui pasibaigus 1918 m. spalio 30 d. Lomžoje konsekruotas vyskupu, 1926 m. birželio 24 d. paskirtas Vilniaus arkivyskupu. Romualdas Jalbžychovskis, kaip vyskupas, pasižymėjo nepaprasta energija, darbštumu ir pareigingumu. Vilniuje pastatė puikius arkivyskupo rūmus, įsteigė spaustuvę, 1931 m. sušaukė sinodą, vainikavo Aušros Vartų Madoną. (109, 266-268)

R. Jalbžychovskiu valdant, Pilies g. 8/1 pastate pasikeitė nuomininkai. Be dvasinės seminarijos profesoriaus Jono Elerto, kuris čia gyveno kartu su studentais broliais Kazimieru ir Henriku bei seserimi Anna Elertais, name gyveno redaktorius Marijanas Vrublevskis bei Andrius, Barbora Ieva ir Regina Ruščikai. Name buvo įsikūrusi Arkivyskupijos kurijos spaudos tarnyba, veikė Paničiaus galanterijos krautuvė ir „Liaudies turgumi“ vadinta parduotuvė. (433)

Pats R. Jalbžychovskis šiame pastate gyveno iki 1934 m. gruodžio 24 d., paskui išsikėlė į naujai pastatytus Vyskupų rūmus Marijos Magdalietés (dabar Šventaragio) g. 4. Pastatas iki 1940 m. sovietinės nacionalizacijos priklausė Vilniaus Katedros kapitulai. Pokaryje čia veikė duonos parduotuvė, įsikūrė įstaigos, įrengti butai. 1996 m. po Bernardinų gatvės arka iškirstos durys į gatvę.

